

Prva stran albuma beguncev v italijanskih taboriščih 1945–1948

Vodnik po Studii slovenici

V. M., foto: arhiv dr. Arnež, Gregor Pohleven

Inštitut Studia slovenica je svojevrstna arhivska ustanova, ki jo vodi dr. Janez Arnež. Po večletnem urejanju je arhiv popisano, po njem pa nas bo poslej vodil Vodnik s prikazi arhivskih fondov.

Janez Arnež je leta 1957 v Washingtonu skupaj z Valentinom Leskovškom in Erikom Kovačičem ustanovil zasebno ustanovo Studia slovenica. Z njo so imeli dvojen namen: da z objavami študij v angleškem jeziku ameriški javnosti predstavijo in približajo Slovence ter da zbirajo arhivsko in knjižnično gradivo, ki je nastalo pri delovanju Slovencev v izseljenstvu in zamejstvu, v prvi vrsti povojnih političnih beguncev, vendar

tudi drugih. Posebno skrb so namenili gradivu, ki je nastalo po drugi svetovni vojni v begunskih taboriščih v Avstriji in Italiji.

40.000 knjig Leta 1959 je bil sedež Studie slovenice prenesen v New York. Janez Arnež je ustavovo, ki jo vodi od ustanovitve dalje, po demokratičnih spremembah leta 1991 prenesel v Slovenijo in jo registriral v Ljubljani, podružnica, ki jo vodi Valentin Leskovšek, pa je ostala

v Silver Springu v ZDA. Hkrati je Arnež v Slovenijo prepeljal zbrano izseljensko gradivo, ki je od leta 1993 v prostorih Zavoda sv. Stanislava v Šentvidu.

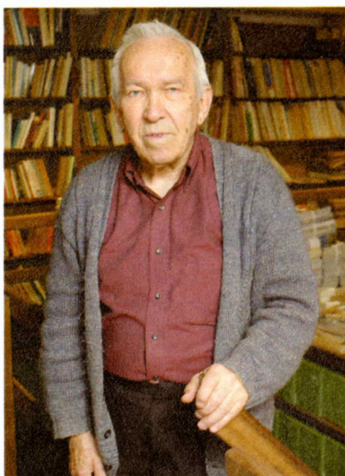
V knjižnici Studie slovenice je zbranih več kot 40.000 knjig in nekaj sto naslovov izseljenskega časopisja. Knjižno zbirko in predvsem periodiko je vztrajno dopolnjeval skozi zadnjih petdeset let. Precej je unikatov, ki jih nima niti Nuk. V arhivu je zbranih več kot 93 tekočih metrov ar-

hivskega gradiva. Hrani tudi bogato zbirko Goršetrovih umetnin in nekaj muzejskih predmetov, ki večinoma izvirajo iz povojnih begunskih taborišč v Avstriji in Italiji. V letih 1958–2004 je v zbirki Studia slovenica izšlo 32 knjižnih del. Leta 1995 je Arnež začel izdajati publikacijo *Pogledi*, v kateri objavlja razna besedila iz bogatega arhiva Studie slovenice. Inštitut je pripravil tudi več razstav izseljenskega tiska in fotografij. Del gradiva, ki ga hrani,

je bil sposojen za razstave v različnih slovenskih muzejih.

93 metrov arhiva Obširno arhivsko gradivo (93 metrov), ki ga hrani Studia slovenica, je nastajalo pri delovanju slovenskih izseljencev od leta 1912 naprej. Med najpomembnejše sodi gradivo, ki je nastalo v begunskih taboriščih ih v Vetrinju, Peggezu pri Lienzu, Spittalu, Št. Vidu na Glini, Kellerbergu, Liechtensteinu pri Judenburgu ter Trofaiachu v Avstriji in se nanaša na vsa področja življenja v taboriščih – od delovanja taboriščne uprave do šolstva, kulturnega in verskega življenja v njih. Zbirka vsebuje tudi okoli 4.000 fotografij.

Drugi pomemben sklop gradiva je nastal pri delovanju slovenskih izseljenskih društev v Evropi, Severni in Južni Ameriki, Avstraliji ter slovenskih župnij in verskih organizacij v letih 1902–2000. Med gradivom, katerega ustvarjalci so posamezniki, najdemo gradivo tistih, ki so bili dejavni bodisi v političnem (Miha Krek, Ciril Žebot, Franc Gabrovšek, Alojzij Kuhar, Ludvik Puš, Franc Pernišek, Bogumil Vošnjak), bodisi v kulturnem življenju (Karel Mauser, Rajko Ložar, France Gorše) ali pa so bili gonilna sila številnih slovenskih izseljenskih društev. Posebno mesto med njimi imajo izseljenski duhovniki, ki so pogosto povezovali slovenske skupnosti v tujini. Pomembni so tudi dnevniki in spomini izseljencev, ki pričajo o življenju in težavah begunskega življenja.

Dr. Janez Arnež

Posebej je treba izpostaviti zbirko gradiva politikov Slovenske ljudske stranke (Miha Krek, Alojzij Kuhar, France Gabrovšek, Franc Snoj in »pridruženi« Jože Melaher), ki je nastajalo od začetka druge svetovne vojne do leta 1990. Obsega 12,7 tekočega metra in je spravljena v 127 škatlah. Arhiv je imel nadvse burno medvojno, predvsem pa povojno zgodovino, saj je delil usodo njenih lastnikov. Najprej ga je po vojni v Veliki Britaniji hranil, selil in tudi »selekcional« (določeno gradivo uničeval) Alojzij Kuhar, še večje težave pa so se mu dogajale po letu 1950, po preselitvi v Združene države Amerike, kar je Janez Arnež v publikaciji dokaj podrobno opisal. Že samo ob opisu težav tega arhiva lahko vidimo, kako neprecenljivo je Arnežovo delo.

Popis arhiva Ker je bilo arhivsko gradivo ob prihodu v Ljublja-

no v neurejenem stanju in zato za raziskovanje neuporabno, je Janez Arnež leta 1999 prek zgodovinarja Franceta M. Dolinarja navezal stik z Arhivom Slovenije in njegovim takratnim direktorjem Vladimirjem Žumrom, ki je takoj pokazal pripravljenost na sodelovanje. Marca istega leta je delavka Arhiva Slovenije v prostorih Studie slovenice začela evidentirati gradivo. Izkazalo se je, da gre za izjemno kakovostno gradivo, ki v javnih arhivih nima primerjave in ima zato trajen pomen za znanost in kulturo. Zato je Arhiv Slovenije pripravil predlog, po katerem je ministrstvo za kulturo leta 2002 arhivsko gradivo Studie slovenice razglasilo za zasebno arhivsko gradivo, s čimer je Studia slovenica oziroma Janez Arnež formalni lastnik gradiva, vendar ima status arhivskega gradiva, kar pomeni, da se mora z njim ravnati tako kot z vsakim arhivskim gradivom: treba ga je skrbno hraniti po pravilih arhivske stroke, odtujevanje pa ni mogoče. To je bil doslej v Sloveniji edini primer razglasitve zasebnega arhivskega gradiva. Da je to vplivalo na pridobivanje arhivskega gradiva, govori podatek, da je takrat arhiv obsegal 52 tekočih metrov gradiva, po odločbi pa je postal arhiv bogatejši za 40 tekočih metrov.

Vodnik po arhivu Vodnik po arhivskem gradivu Studia slovenica je prvi pregled bogatega zasebnega arhivskega gradiva, ki ga hrani Studia slovenica. Ponuja temeljne podatke o 124 fondih in

zbirkah, ki so bile pridobljene do konca leta 2004. Popisano je gradivo 104 oseb. O vsaki osebi so v vodniku navedeni temeljni podatki, podatek o tekočih metrih in škatlah ter o vsebini gradiva.

Le želimo si lahko, da bi izdaja vodnika vzpodbudila vse tiste Slovence po svetu, ki hranijo svoje arhive, da se ne bi odločili za uničenje, ampak bi jih zapuili arhivski ustanovi, kjer bi se hranili za potrebe prihodnjih raziskav o naši zgodovini. Veliko dragocenega gradiva je še vedno raztresenega po svetu. Janez Arnež je v uvodnem besedilu s številnimi primeri prikazal, kaj se z zasebnimi arhivi zgodi, ko njihov lastnik umrle. Pogosto jih njegovi sorodniki uničujejo ali celo v celoti uničijo, saj ne vedo za njihov pomen oziroma so jim takšni papirji samo v breme. Nekaj opisanih primerov je takšnih, da pomenijo zaradi uničenja arhivov nekaterih pomembnih ljudi naše emigracije veliko, celo nacionalno škodo.

Janez Arnež je aprila 2002 pripeljal v Slovenijo arhiv nekdanjega univerzitetnega profesorja dr. Cirila Žebota (1914–1989). Žebotova družina je sprejela nasvet znancev in prijateljev, da bi bilo primerno in zadovoljivo arhivsko gradivo shraniti v inštitutu Studia slovenica v Ljubljani. Žebotov arhiv obsega 46 škatel oziroma 4,6 tekočega metra, Arnež pa končuje knjigo o Žebotu, ki je oprta prav na ta arhiv.

Vnitev pregnanih Vodnik po arhivskem gradivu Studia slovenica ▶

Janez Arnež z gradivom ob prihodu v Zavod sv. Stanislava leta 1993

Prostori Studie slovenice danes

bo poslej v veliko pomoč zgodovinarjem oziroma raziskovalcem naše preteklosti, predvsem medvojne in povojne. V njem je predstavljeno arhivsko gradivo tiste strani, ki so jo komunisti med drugo svetovno vojno oziroma komunistično revolucijo izločili iz našega političnega obzorja. V njih se skrivajo njihove usode, njihovi pogledi na nastale razmere pa tudi njihovo upanje na boljše čase.

Avtorica vodnika, ki ima 148 strani, je Andreja Klasinc Škofljanec iz Arhiva Slovenije, ki je tudi njegov založnik. Na koncu vodnika je imensko kazalo, ki bo uporabniku v veliko pomoč. Uvodoma je vodniku dodan spominski zapis vodje ustanove Studia slovenica dr. Janeza Arnežca, v katerem opiše njen historiat, najzanimivejši pa so opisi, kako je gradivo zbiral v Ameriki, Kanadi in Argentini, kako ga je spravljal v škatle, kako prepeljal v zabojnikih v Slovenijo in kako je leta 1993 postal prvi stanovalec v veliki in zapuščeni zgradbi Škofovih zavodov v Šentvidu.

Škof Gregorij Rožman in Ludvik Puš v Salzburgu leta 1947

Vračanje v Slovenijo Sledimo delu Arneževe pripovedi: »Dr. Ludvik Puš me je naprosil, da sem prevzel obveznost izvršitelja njegove oporoke. Umrl je prvega septembra 1989, njegova žena pa par mesecev pozneje, leta 1990. Tako sem dobil v oskrbo veliko enonadstropno hišo s kletjo. Z začasno posestjo Puševe hiše sem dobil brezplačen prostor za uskladiščenje gradiva med

V kabinetu dr. Mihe Kreka v Londonu leta 1942: H. Samec, I. Vuga, Rijavec, C. Kosmač, M. Krek, F. Gabrovšek, I. Kern, M. Mermolja, Z. Lenščak, A. Kuhar

prevozom v Ljubljano. Iz raznih krajev smo vozili, moja sinova in prijatelji, nabrano gradivo v Puševo hišo in ga potem naložili v zabojnik. Ladja ga je pripeljala v Livorno, od tam pa tovornjak Avtoprevoza Tolmin v Slovenijo. Prav tedaj, ko bi moral tovornjak preko italijansko-jugoslovanske meje, so šli tanki JLA iz Ajdovščine proti meji. Tako mi je sporočil šef policije v Novi Gorici in me opozoril na nevarnost. Svetoval mi je, naj telefoniram v Italijo in ustavim tovornjak v Italiji. To sem uspel narediti na mednarodnem mejnem prehodu v Vrtojbi. Ko je slovenska Teritorialna obramba razbila sovražne tanke, sem šel čez mejo in z veseljem našel na italijanski strani na trgu pred mejnim prehodom v Rožni dolini tovornjak z zabojnikom, ki je imel nedotaknjeno plombo in ključavnico, ki sem ju pritrdil v New Yorku. Pri carinski upravi sem dosegel, da so pristali na ogled vsebine pripeljanega zabojnika in loco, ko bo vsebina uskladiščena. Gospod Peter Stres, ravnatelj osnovne šole Dobrovo, mi je dal v brezplačen večletni najem poslopje opuščene osnovne šole v Šmartnem v Goriških brdih. V to stavbo smo spravili vsebino prvega zabojnika.

Prvi stanovalec Ko sem pripravljal drugi zabojnik za prevoz iz New Yorka, sem Puševo hišo že prodal. Moral sem najeti prostor v javnih skladiščih, kamor sem vozil gradivo iz raznih krajev. Ko je zabojnik prispel v Slovenijo, smo ga prepeljali v mojo hišo v

Višnjeviku v Brdih. Tam sem shranil pripeljano gradivo in ga nato celo leto vozil v Zavod sv. Stanislava v Ljubljano. S pokojnim Karlom Cerglarjem sva skupno organizirala prevoz zabojnika iz Kanade. Gradivo smo zbrali v prostorih župnišča slovenske župnije sv. Gregorija Velikega v Hamiltonu. Zabojnik iz Buenos Airesa smo polnili pred Slovensko hišo na Ramón L. Falcón,

RADIO GNJIŠČE

z veseljem sporoča, da je na

PUSTNI SOBOTNI ISKRICI

zbral **40.492.000 SIT**

za Madagaskar.

S tem denarjem smo za en dan nasitili **450.000** otrok.

Hvala vsem, ki ste darovali in pomagali.

<http://radio.ognjisce.si>

Andreja Klasinc Škofljanec

VODNIK

PO ARHIVSKEM GRADIVU

STUDIA SLOVENICA

BEGUNSKI ALBUM

NAJ BO TA

NEM IN NAŠIM ZARUČNICAM IN TUDI V SPOMINI

KAZNO BREZDOMNI TRPNI V HILADMI BREZDOMNI

TRPNI V HILADMI BREZDOMNI TRPNI V HILADMI

BEZALI DA BI SI SVOBODO IN ŽIVLJENJE OBRNOVALI

TUDI V HILADMI BREZDOMNI TRPNI V HILADMI

BEZALI VIDA ČUDA S POSTENIM VEŠTEM SE KAR

BEZALI DA BI SI V HILADMI TRPNI V HILADMI

PO ŽELINO SMO ČAKALI RESNIŠKA DNE DA BOO ŽE

BILOSI DA SI SI V HILADMI TRPNI V HILADMI

OGREJE SILEČO DELU TRPNI V HILADMI TRPNI V HILADMI

MIŠEM. HILADMI TRPNI V HILADMI TRPNI V HILADMI

VAM GOVORE!

kjer sem zbral vse, kar sem uspel dobiti pri Slovencih v Argentini. Kanadski in argentinski zabojnik sem pripeljal kar v Zavod sv. Stanislava in smo oba tam izpraznila. Po drči smo spravili pripeljano gradivo v bivšo gimnazijsko telovadnico v kletnih prostorih stavbe. V telovadnici sem takoj namestil zložljivo posteljo in spal med neštetiimi škatlami. Bil sem prvi prebivalec stavbe po odhodu JLA in popolnoma sam sem prebival v tej veliki zavodski stavbi. « **D**